

MONINAISUUS TAITEEN JA KULTTUURIN ALALLA

SEURANTATIEDON KEHITTÄMINEN

Taide- ja kulttuurialan moninaisuutta seurataan säännöllisesti useissa maissa.

Lähtökohdiana on toiminut **tarve tehdä näkyväksi ja tukea tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista**. Seuranta harjoittavat kulttuuriministeriöt, taideneuvostot ja muut julkista kulttuuripolitiikkaa toteuttavat ja rahoitusta myöntävät tahot sekä alan omat järjestöt. Ne nojaavat tilastoviranomaisten tuottamiin tietoihin ja omaan tiedontuotantonsa.

Suomessa taide- ja kulttuurialan tilastoja tuotetaan rekisterien ja tiedonkeruiden pohjalta. Tasa-arvon ja moninaisuuden näkökulmia tunnustetaan aineistoissa ja analyyseissä vaihtelevasti ja epäyhtenäisesti. Tässä tietokortissa kuvataan taide- ja kulttuurialan moninaisuuden seurannan ja tiedontuotannon kehittämistarpeita ja edellytyksiä.

Moninaisuutta koskevan tiedontuotannon tavoitteet ja edellytykset

Useat selvitykset ja yhteiskunnalliset liikkeet ovat nostaneet keskusteluun tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden kysymykset ja vaatimukset.

Taide- ja kulttuurialan moninaisuuden tarkastelu on nykyisellään vaikeaa tiedonpuutteiden ja hajanaisuuden sekä tiedonkeruun tavoitteiden ja määrittelyjen epäyhdenmukaisuuden vuoksi. Tiedontuotanto on tärkeää, jotta moninaisuuden ymmärtäminen voi valtavirtaistua osana kaikkea taide- ja kulttuurialan toimintaa. Tietoa tarvitaan paitsi kulttuurin kentällä myös päätöksenteossa ja tutkimuksessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän loppuraportissa (2021) esitetään tilastointi-, indikaattori- ja seurantajärjestelmän kehittämistä sekä moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta kulttuuripolitiikassa luotaavan barometrin perustamista. Tämä

edellyttää sekä uuden tiedon keräämistä että olemassa olevan tiedontuotannon kehittämistä. Cuporen kehittämistyön tavoitteena on säännöllisesti tuotettava julkaisu, joka kokoaa yhteen aihepiirin tiedontuotantoa ja raportoi tilanteesta ja kehityssuunnista.

Kehittämisen ja seurantatyö tulee taustoittaa ja valmistella huolella. Tiedon sisältöön, pätevyyteen, luotettavuuteen ja käytettävyyteen vaikuttavat keruutavat, käsitteet, määritelmät ja tulkinotokset taustaolettamuksineen. Näitä kaikkia on arvioitava kriittisesti moninaisuuden näkökulmasta. Moninaisuuden tarkastelu edellyttää myös erilaisten tekijöiden (kuten etnisen taustan ja sukupuolen) yhteisvaikutuksen huomioimista.

Tiedonkeruun kehittäminen ja raportointi toteutetaan yhteistyössä alan toimijoiden ja tiedontuottajien sekä vähemmistöjen kanssa. Yhteiskehittämisessä ja -tutkimuksessa noudatetaan ”ei mitään meistä ilman meitä” -periaatetta.

MITÄ ON MONINAISUUS?

- Väestön moninaisuus koostuu **yksilöiden erilaisista ominaisuuksista, rooleista, taustoista ja identiteeteistä**. Ne voivat liittyä esimerkiksi sukupuoleen, sosioekonomiseen asemaan, ikään, toimintakykyyn, vammaisuuteen, seksuaalisuuteen, uskontoon, vakaumukseen, kieleen, kulttuurieroihin, kansallisuuteen tai etniseen taustaan.
- Moninaisuuskeskustelu koskee usein luonnollistetuista normista poikkeamista. Siinä **tunnustetaan esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden toimintaedellytyksiä ja mahdollista syrjintää** sekä tehdään näkyväksi ja lisätään ymmärrystä valtarenkenteista ja erilaisista eleytyistä todellisuuksista.

Tutkimuseettisesti on tärkeää käydä jatkuvaa keskustelua tiedonkeruun tavoitteista, kohteesta ja sisällöstä sekä tiedon erilaisista käytöistä.

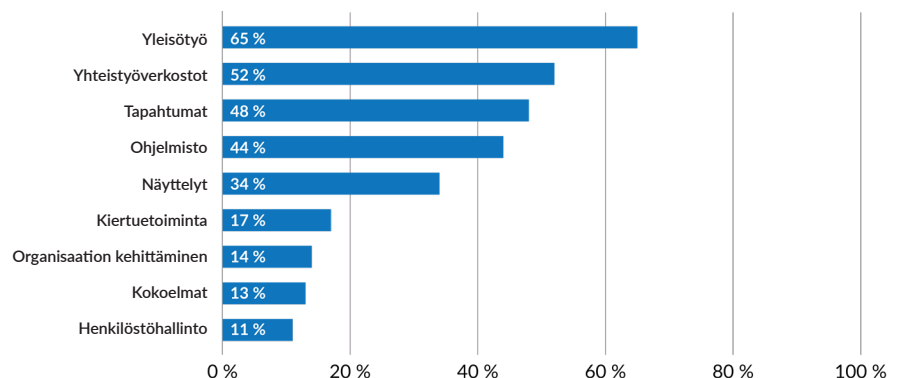
Moninaisuutta koskevaa tietoa tulee tuottaa osana taide- ja kulttuurialan yleisiä tiedonkeruita, jotta ketään ei aseta tahattomasti erillis- tai vähemmistöasemaan ja jotta mahdollistetaan tiedon vertailukelpoisuus. Samalla varmistetaan näkökulman valtavirtaistamista.

Tutkimuseettisesti on tärkeää käydä jatkuvaa keskustelua tiedonkeruun tavoitteista, kohteesta ja sisällöstä sekä tiedon erilaisista käytöistä.

Kulttuurisen moninaisuuden huomioiminen valtiosuosijärjestelmän piirissä olevissa taide- ja kulttuurilaitoksissa

Myönteiset vastaukset kysymykseen ”Kiinnitetäänkö toimintanne ohjaavissa strategisissa asiakirjoissa, kuten toimintasuunnitelmassa, huomiota kulttuuriseen moninaisuuteen? Mitä toiminnan alueita asia koskee?”.

Lähde: Cupore/ Avas-hankkeen kysely VOS-laitoksille, 2018, n=85.

Tiedonkeruu alkaa kulttuurisesta ja kielellisestä moninaisuudesta

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä (2021) katsoo, että väestön kulttuurinen ja kielellinen moninaisuus on otettava huomioon kaikessa taide- ja kulttuuripoliittisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Tämä edellyttää myös kulttuuripolitiikan tietopohjan kehittämistä moninaisuuden näkökulmasta.

Eri selvityksissä on todettu, että moninaisuustietoa tarvitaan muun muassa alan ammattilaisten asemasta, taide- ja kulttuurialan toimijoiden käytännöistä ja osaamisesta sekä rahoituksen jakautumisesta.

Kansainvälisissä esimerkeissä kulttuurista moninaisuutta kuvaavan tiedontuotannon haasteina nousevat usein esiin käsitteen operationalisointi ja kategorioiden määrittely, kattavan tietoperustan puute sekä vaikeus tuoda näkyväksi erilaisten tekijöiden yhteisvaikutusta.

Moninaisuuden käsitteistä keskustellaan niin kulttuurin kentällä kuin tutkimuksessa

ja politiikassa. Monet käsitteet ovat kiistanalaisia, sensitiivisiä ja vakiintumattomia. Seuranta-tietoa kehitettäessä on tarkasteltava kriittisesti esimerkiksi vieraskielisyyden käsitettä. Aiheen käsittely edellyttää tietoisuutta etnisyydestä ja rodusta sosiaalisena konstruktiona.

Tiedonkeruun valmistelussa huomioitavia asioita:

- Käsitteet ja määritelmät
- Tiedontarve ja tavoitteet
- Tiedonkeruun kohde(ryhmä)
- Kerättävä tieto, mm. millaista tietoa priorisoidaan
- Olemassa olevat tietolähteet ja niiden käytettävyyttä
- Tiedonkeruun menetelmät
- Tiedonkeruun vastuut
- Julkaisumuoto ja -kielet
- Lainsäädäntö

ESIMERKKEJÄ MONINAISUUDEN SEURANNASTA MAAILMALTA

Taide- ja kulttuurialan moninaisuuden seurannan näkökulmat, painopisteet ja rajaukset vaihtelevat eri maissa. Useassa maassa kiinnostus kohdistuu esimerkiksi alan **koulutukseen sekä eri ammatteihin ja työtehtäviin rekrytoitumiseen**. Keskeisiin tarkastelukohteisiin kuuluu niin ikään **julkinen rahoitus**, jota arvioidaan niin hakijoiden, saajien kuin myöntäjien kannalta.

Monessa maassa seurataan myös **taide- ja kulttuurilaitosten yleisörakennetta ja ohjelmatarjontaa**. Moninaisuuden tarkastelu voidaan lisäksi ulottaa **kulttuurituotteiden alkuperään tai niiden sisältöön**, kuten televisio-ohjelmien ja elokuvien hahmoinhin.

Arts Council England julkaisee säännöllisesti tietoja sekä rahoittamiensa organisaatioiden (mm. johdon, henkilöstön ja yleisön) että oman henkilöstönsä moninaisuudesta. Tiedot keskittyvät neljään laissa (Equality Act) määriteltyyn tekijään: rotuun (raportissa 'etnisyys'), vammaisuuteen, sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen. Säännöllistä rahoitusta hakevilta organisaatioilta edellytetään, että ne tunnistavat toiminnassaan aliedustettuja ryhmiä hyödyntämällä sekä omaa että yleistä tiedontuotantoa.

Myndigheten för Kulturanalys kartoitti vuonna 2015 ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osuutta Ruotsissa sillä kulttuurisektorin osalla, joka on valtion ohjauksen alaisista. Tarkastelu perustui ensisijaisesti Ruotsin tilastovirastolta (SCB) tilattuihin rekisteriaineistoihin. Lisäksi nojattiin aiempiin tutkimuksiin ja haastateltiin kulttuurialan toimijoita.

Canada Council for the Arts selvitti (2020) taiteilijoina toimivien naisten, alkuperäiskansan jäsenten, etnisten vähemmistöjen (racialized groups) sekä virallisten vähemmistökielten puhujien asemaa Kanadassa. Rekisteripohjaisen tarkastelun näkökulmia olivat muun muassa taiteilijoiden määrä ja osuus kaikista taiteilijoista sekä mediaanitulot. Erityistä huomiota kiinnitettiin syrjintään altistavien tekijöiden yhteisvaikutukseen. Tarkastelusta rajautuivat pois ne tekijät (mm. vammaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen), joista ei ole virallista väestötason rekisteritietoa.

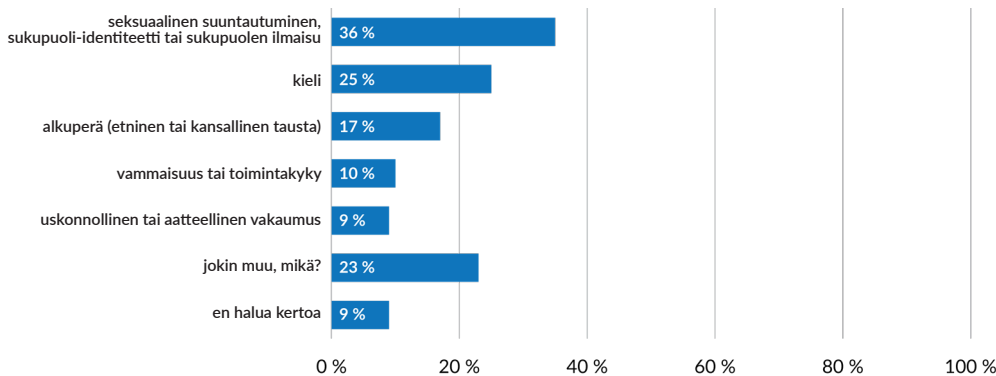
Taiteilijoiden identifioituminen eri vähemmistöihin

Erilaiset vähemmistöryhmät ovat nousseet Taiteen ja kulttuurin barometrissä esiin, kun on tehty kysymyksiä epätasa-arvon ja syrjinnän kokemuksista. Vuonna 2021 taiteilijoilta **kysyttiin ensimmäistä kertaa suoraan vähemmistöön kuulumisesta**. Kysymys ilmaistiin omaa identifikaatiota koskevassa muodossa "Koetko kuuluvasi johonkin vähemmistöryhmään?", eikä siihen vastaaminen ollut pakollista.

Barometrikyselyyn vastanneista 1 056 taiteilijasta vähemmistökysymykseen vastasi myönteisesti runsas neljäosa (27 %, 285 henkilöä). Osa heistä valitsi useita vaihtoehtoja.

Lähde: Cupore / Taiteen ja kulttuurin barometrikysely 2021, ennakkotieto, n=1 056.

Huom. Kuvio koskee vähemmistökysymykseen myönteisesti vastanneita, jotka tarkensivat vastaustaan, n=283.

BAROMETRIKYSELYYN VASTANNEISTA 1056 TAITEILIJASTA KOKI KUULUVANSA JOHONKIN VÄHEMMISTÖRYHMÄÄN

27 %

Lähteet

Consilium Research and Consultancy (s.a.). Equality and diversity within the arts and cultural sector in England. Evidence and literature review final report. Manchester: Arts Council England.

Haanpää, S., Manu, S. & Siltanen, K. (2020). Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta: Nykytila ja kehittämisedotukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:13. Helsinki.

Karhunen, P. (2013). Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Karttunen, S. (2021). Väestön moninaistumisen haaste – huomioita Vapaa-aikatutkimuksen paikantuneisuudesta. Teoksessa Riitta Hanifi, Juha Haaramo & Kaisa Saarenmaa (toim.) Mitä kuuluu vapaa-aikaan? Tutkimus, tieto ja tulokset, 249–268. Helsinki: Tilastokeskus.

Lahtinen, E., Mäenpää, M., Karri, S. & Kurlin Niiniahio, A. (2020). Avaus. Ulkomaalaisyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa. Cuporen verkkojulkaisu 63. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2021). Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi. Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:2. Helsinki.

Saukkonen, P. (2016). Monikulttuurisuuden tilastointi kaipaa uudistamista. Tieto & trendit.